

s hviezdami literatúry

Ľuboš Jurík

Louis Aragon

Camilo José Cela

Frederick Forsyth

Günter Grass

Valentin Katajev

Milan Rúfus

Françoise Saganová

Georges Simenon

Ladislav Ťažký

Jan Werich

Bohumil Hrabal

Saul Bellow

Ray Bradbury

Allen Ginsberg

Anna Seghersová

Arthur Miller

John Updike

PERFECT

Ľuboš Jurík

Dialógy s hviezdami literatúry

L'uboš

Louis Aragon

Camilo José Cela

Frederick Forsyth

Günter Grass

Valentin Katajev

Milan Rúfus

Françoise Saganová

Georges Simenon

Ladislav Ťažký

Jan Werich

Bohumil Hrabal

Saul Bellow

Ray Bradbury

Allen Ginsberg

Anna Seghersová

Arthur Miller

John Updike

PERFEKT

Text © Luboš Jurík
Photographs © author's archive
Design © Pavol Janoško 2014
Cover Design © Pavol Čisárik 2014
Slovak edition © Perfekt 2014

Kniha vyšla s finančnou podporou Ministerstva kultúry SR.

Dialógy s hviezdami literatúry

Autor textu: Luboš Jurík
Fotografie: archív autora

Jazyková redaktorka: Viera Gründlerová
Grafická úprava a zalomenie: Pavol Janoško, DTP Perfekt
Obálka: Pavol Čisárik

Vydal Perfekt, a. s., Karpatská 7, 811 05 Bratislava,
ako svoju 683. publikáciu.
Rok vydania 2014
Prvé vydanie
Tlač: Tiskárna PROTISK s. r. o., České Budejovice

Knihu si môžete objednať vo vydavateľstve PERFEKT, Karpatská 7,
811 05, Bratislava 1, fax: 02/52 49 97 88, e-mail: odbyt@perfekt.sk
alebo kúpiť na rovnakej adrese v Kníhkupectve Vojtecha Zamarovského,
alebo na www.perfekt.sk s 30 % zľavou.

Elektronickú verziu tejto knihy si môžete kúpiť na www.martinus.sk,
www.dibuk.sk, www.datart.sk a www.prestigio.sk.

ISBN 978-80-8046-675-6
www.perfekt.sk

Návraty k dialógom

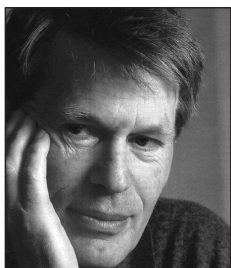
Keď vznikali rozhovory s poprednými slovenskými, českými, európskymi či americkými spisovateľmi, nemohol som vždy uverejniť úplné znenie odpovedí. Bolo to z jednoduchého dôvodu: vyjadrenia mnohých spisovateľov sa nezhodovali s vtedajšou oficiálnou líniou, respektíve propagandou, a ich názory by sa do knihy nedostali. Platí to o každom z nich – napríklad Louis Aragon po okupácii vojsk Varšavskej zmluvy a nasledujúcom tvrdom normalizačnom období hovoril o Československu ako o Biafre ducha, Günter Grass v tom čase podporoval českých a slovenských disidentov, Allena Ginsberga z Československa vyhostili, keď mu dali študenti titul Kráľ majálesu. Uverejniť rozhovor s Ladislavom Mňačkom bolo úplne nemožné, ako aj dať priestor Bohumilovi Hrabalovi, keď pochvalne hovoril o Alexandrovi Dubčekovi, či Jaroslavovi Seifertovi, ktorý sa smutne sťažoval na pomery vtedajšej spoločnosti. Jan Werich s trpkosťou v hlase hovoril o tom, aké mal problémy s cenzúrou. Preto som sa k týmto rozhovorom vrátil. Snažil som sa ich skompletizovať, doplniť o tie pasáže, ktoré síce odzneli, ale neboli zverejnené. Tak dostali Dialógy s hviezdami literatúry nový, plastickejší rozmer. Odzrkadľujú nielen rozpornosť doby, ale aj možnosti, aké som mal ako autor rozhovorov, aké ich mali vydavatelia, ktorí tieto dialógy vydávali. Hovoria však aj o samotných autoroch, ktorí nekompromisne pomenúvali veci a javy pravými menami, no čitateľ sa o nich nedozvedel. Boli to spisovatelia, ktorým som dodatočne napísal (poslal mail), aby rozhovory doplnili: odpísal mi čerstvý držiteľ Nobelovej ceny Jean-Marie Gustave Le Clézio, s ktorým som po celé roky udržiaval

aspoň formálny písomný kontakt, Frederick Forsyth, ktorý sa tak rozpísal, že som z priestorových limitov nemohol všetky odpovede uviesť. Niektoré rozhovory sa mi však nepodarilo získať: autorka Harryho Pottera Joanne Kathleen Rowlingová mi napísala, že sa zaoberá charitou, prednáškami, besedami, investovala celý milión libier, aby sa Škótsko neoddelilo od Anglicka (žije v škótskom Edinburgu) a na rozhovory jej neostáva čas. Umberto Eco sa odvolal na povinnosti vysokoškolského pedagóga a neurčito naznačil, že niekedy inokedy sa k rozhovoru môžeme vrátiť. Viem, že sa k nemu už nevrátim. Neuspel som ani u Harukima Murakamima, Paola Coelho a Amosa Oza.

Keďže printová verzia knihy má z hľadiska rozsahu limitovaný počet strán, museli sme sa s vydavateľom rozhodnúť, koho do knihy zaradíme a kto vypadne. Pre mňa, autora, to bolo bolestné rozhodovanie. V elektronickej verzii však čitateľ nájde aj dialógy s ďalšími veľkými autormi, ako sú Bulat Okudžava, Johannes Mario Simmel, Čingiz Ajtmatov, Elia Kazan, Kurt Vonnegut, Irving Stone, Pavel Kohout, Norman Mailer, Leonid Leonov, Vojtech Zamarovský, Romain Gary...

Dialógy s hviezdami literatúry sú nielen svedectvom o literatúre a o jej hviezdach, ale aj svedectvom o čase, v ktorom vznikali. Môžu byť príručkou a hodnotným čítaním pre tých, ktorých zaujíma nielen výsledný literárny text, ale aj názory jeho tvorcov, ich tvorivé či osobné trápenia a radosti. Ak táto kniha dialógov naplní túžbu po poznaní, tak návraty k dialógom neboli márne.

JEAN-MARIE GUSTAVE LE CLÉZIO

*Človek musí zmeniť
sám seba*

Debut dvadsaťtiročného francúzskeho spisovateľa Jeana-Maria Gustava Le Clézia (1940) vyvolal mimoriadnu literárnu senzáciu. Za svoju prvotinu Zápis o katastrofe (Le Procès-verbal, 1963) dostal autor jednu z hlavných literárnych cien – Renaudotovu cenu – a ihneď sa zaradil medzi spisovateľov, o ktorých sa v literárnom svete najviac diskutovalo. Každá jeho ďalšia kniha bola prijatá s literárnym hurhajom a čoraz väčším čitateľským záujmom. To však vôbec neznamená, že by autor vyvolával lacné senzácie. Naopak. Máloktoľ francúzsky spisovateľ píše s takým zaujatím, tak vážne, naliehavo i filozoficky múdro, ako tento enfant terrible modernej prózy. Novely z knižky Horúčka (Lè Fièvre, 1965) sú vášnivou výpoveďou o apokalyptickom videní sveta, ktorému hrozí skaza. Le Clézio nemilosrdne odhaľuje mechanizmy spoločnosti. Robí tak s drastickou psychoanalýzou javov, jedincov i komunit. Le Clézio sa narodil na juhu Francúzska v Nice, kde žije a kam situoval viacero svojich diel. Je autorom pôsobivých diel, v ktorých sa zložitými a neraz rozpornými literárnymi cestami snaží upozorniť na problémy ľudského bytia a vedomia v pretechnizovanom svete, ktorý plodí vojny a sociálnu nespravodlivosť. Napísal prózy Potopa (Le Deluge, 1965), Kniha únikov (Le livre des fuites, 1969), Vojna (La guerre, 1970), Hai (1971), Obri (Les Géants, 1973), spomenúť treba

jedno z jeho kľúčových diel Púšť (Désert, 1980), za ktoré dostal Grand Prix Paula Moranda Francúzskej akadémie, ďalej Hľadač zlata (Le Chercheur d'or, 1985), Jar a iné obdobia (Printemps et autres saisons, 1989), Onitsha (1991), Bludná hviezda (Étoile errante, 1992), Zlatá ryбка (Poisson d'or, 1996), Afričan (L'Africain, 2004), Uránia (2006) a iné. Le Clézio je tiež autorom mnohých esejí, polemických článkov a úvah. Ako sa sám vyjadril, písanie je pre neho obranou proti svetu. V roku 2008 dostal J.-M. G. Le Clézio Nobelovu cenu za literatúru. Komisia odôvodnila jeho nomináciu slovami, že „ide o autora zlomu, poetického dobrodružstva a zmyslovej extázy, prieskumníka ľudstva za hranicami súčasnej civilizácie.“

• • •

Vaše knihy pripomínajú výbuchy nepokoja, nepokoj sám. Je to nepokoj vecí, vzťahov, mozgu, hmyzu i galaxií: sám znepokojený znepokojujete čitateľa. Mohol by som povedať, že zmyslom literatúry – ak ona má nejaký zmysel – je zápas o dokonalý život, a preto paradoxne je hlavnou témou literatúry nedokonalosť. Ak by to mohlo platiť všeobecne, dvojnásobne to platí o vašej tvorbe.

Neverím, že literatúra je dokonalá a neverím ani tomu, že literatúra sa o takúto dokonalosť usiluje. Dokonalé sú len matematické vzorce a ani to nie je isté. Možno by sa však dalo povedať, že nepokoj človeka vyplýva práve z tejto nedokonalosti. Lenže, pýtam sa, kde a v čom spočíva dokonalosť? Ako nájsť harmóniu, keď nevieme, kde ju hľadať? Moderný človek žije odlúčený a odtrhnutý od svojich vlastných mýtov aj od seba samého, a to je možno dôvod, prečo nemôžem písať bez znepokojenia. Sme znepokojení, pretože sa vzdáľujeme od seba samých, vzdáľujeme sa od ideálu a znepokojujú nás desivé veci tohto sveta: vojna, odcudzenie, hlad, bieda, náboženská neznášanlivosť, nespravodlivosť. Harmónia nemôže prebývať v nikom z nás, kto má trochu

svedomia. Svedomie nemôže súhlasiť s vojnami a nespravodlivosťou, ergo, nemôže vzniknúť súlad v duši. Kým bude jestvovať zlo, nemôže jestvovať harmónia. A z toho pochádza nepokoj človeka. Znásobene nepokoj spisovateľa. Aj samota je prejav nepokoja. Celá moderná literatúra od Franza Kafku až po Malcoma Lowryho vyjadruje obavu zo samoty. Bez viery v mýtus je človek sám. A môže túto vieru navrátiť literatúra? Neviem.

Hovoríte „sám“, hovoríte „samota“. Ale nie je človek vždy sám, aj keď je medzi ľuďmi? Napokon, byť sám, resp. byť sám sebou, to je základný predpoklad ľudskej existencie.

Tak ako vy i ja si myslím, že samota je pre človeka podstatnou podmienkou, pravda, za určitých okolností. Len keď je človek sám, môže si uvedomiť svoju identitu. Ale človek pritom potrebuje ľudí, rovnako preto, aby si uvedomil svoju osobnosť a aby pocítil aj silu ľudského kolektívu. Aj v Biblii sa hovorí, že dvom sa kráča lepšie ako jednému. Pokiaľ ide o literatúru, o modernú literatúru – prinajmenšom od Kafku – tam je nepokoj vyjadrením iného pocitu. V eposoch alebo v antických bájach cítil človek aj v tej absolútnej samote pôsobenie mýtov, čiže prítomnosť bohov, a keď nie bohov, tak cítil spolupatričnosť s prírodou, pretože sám sa za prírodu pokladal. Je to tak, napríklad, v Homérovej Odysei. Moderná literatúra však dnes hovorí najmä o revolte proti tejto samote či proti osamotenému postaveniu človeka medzi ľuďmi a v spoločnosti. Obrazne povediac, človeku chýba podpora oných antických bohov: nemá v čo veriť. A z toho vyplýva odcudzenie, rozpoltenie osobnosti a chaos v myslení. Pripočítajte k tomu sociálne neistoty, strach z budúcnosti, náboženský fundamentalizmus, krach multikulturalizmu a máte takmer dokonalý obraz samoty.

Váš prvý román Zápis o katastrofe vyšiel, keď ste mali dvadsaťtri rokov a hneď ste zaň dostali Renaudotovu cenu. Váš vek a veku primerané skúsenosti sa museli prejaviť aj v myslení a konaní váš-

ho hrdinu Adama Polla. Adam žije v stave permanentného ohrozenia, negácie, je vykoľajený, prežíva úzkosť z nepochopenia a nedorozumenia. Dovoľte mi otázku: je to autoštylizácia, alebo prototyp mladej frustrovanej generácie?

Nie, nemôžem hovoriť o autoštylizácii. Prípád Adama Polla nie je prípad Le Clézia. Adam žil v starom a opustenom dome ako vydedenec spoločnosti, pozoroval iba hmyz, prírodu a more, pozoroval ľudí, psov i seba, bál sa, pretože nevedel komunikovať, bál sa sveta, v ktorom bolo veľa násilia a kde sa posunuli civilizačné hodnoty, bál sa vojny, ktorá sa mohla kedykoľvek začať. Adam Pollo nedokázal s ľuďmi komunikovať. Lenže ja som nežil ako on, ja predsa s ľuďmi komunikujem – píšem. Isté však je, že Adam Pollo mal v sebe niektoré črty francúzskej mladej generácie svojho času. Veľa mladých ľudí sa predsa nevie nájsť, nemôže sa vyrovnáť so spoločenskou situáciou, nedokáže sa zakotviť, realizovať sa, pretože nemajú vyhovujúce postavenie, uráža ich správanie úradov, nevidia východisko, nenávidia spoločnosť a sú zúfalí. Mnohí z nich, tak ako Adam, skončia na psychiatrii. Nedokážu byť ani uvedomelí, necítia spolupatričnosť, ale nedokážu sa ani vzbúriť a revoltovať. To však nie je obraz celej generácie, pretože väčšina sa búri a revoltuje, vedome či intuitívne, hľadajú východiská, aj keď to nie je jednoduché. Preto si nemyslím, že Adam Pollo je predstaviteľom a hrdinom svojej doby, ani že jeho postava stelesňuje francúzsku mládež ako celok. Ani také literárne postavy, ako sú Roquetin alebo Nemsault, neboli predstaviteľmi predvojnového Paríža či Alžírsku pred oslobodením z kolonializmu. Skôr si myslím, že ich príbehy sú situované mimo času, alebo do iného času, vymysleného literárneho času.

Pocit životnej neistoty, vratkosti a nedôvery v jestvujúci poriadok vecí a spoločenských vzťahov prerastá v niektorých vašich knihách do skepsy. V predslove ku knihe noviel Horúčka ste napísali: „Žijeme vo svete, ktorý je veľmi vratký.“ Vaše postavy rezignujú. Mno-

hým z nich chýba gesto vzbury, chýba čin, odpor, revolta. Vyzerá to potom tak, že je v ľudskej prirodzenosti poddávať sa okolnostiam, rezignovať pod ťarchou osudu. Ale to predsa nie je pravda...

Hovoríme o revolte, o odpore, predovšetkým v zmysle spoločenskom, v zmysle sociálnom, teda o revolte, ktorá by menila daný spoločenský poriadok, menila by sociálnu a spoločenskú štruktúru. Musíme si však povedať, že moje postavy nenarážajú len na spoločenské mantinely a obmedzovanie, nesužujú ich len sociálne pomery, ale trápi ich najmä to, čo je v ich vnútri, narážajú na svoje dispozície, na vlastný osud, aj na svoju vlastnú zodpovednosť za život. Prirodzene, snažia sa aj vzoprieť a búriť proti konkrétnym spoločenským a sociálnym pomerom, ako som to opísal v románe Obri. Bojujú, ale tento zápas ich nesmierne vyčerpáva a moje postavy sú z neho zničené. Keď sa im zdá, že napokon zvíťazili nad vonkajším násilím, tak je to len zdanie, je to len preto, aby spoznali a pochopili to násilie, ktoré je v ich vnútri, ktoré páchajú sami na sebe. Inými slovami, v nás samotných sú obmedzenia, ktoré musíme prekonať, ak chceme prekonať obmedzenia vonkajšie.

Pochopil som to tak, že človek je v boji s osudom determinovaný svojou biologickou a nervovou štruktúrou. Nemusí to tak byť. Človek nebojuje s obmedzeniami svojho tela a mozgu, ale vždy len proti niekomu inému - proti iným ľuďom, proti sociálnej a spoločenskej štruktúre, proti džungli zákonov, proti času...

Asi ste ma zle pochopili, alebo som sa nevyjadril jasne. Zápas – ak to možno nazvať zápas – proti biologickému ustrojeniu a limitom vlastného tela, je rovnako intenzívny ako zápas proti zlému a nespravodlivému spoločenskému systému. Povedzme si to ešte takto: ak chcete zapaľovať, musíte sám horieť, ak chcete riešiť zložité matematické úlohy, musíte poznať základné vzorce, ak chcete bežať, musíte prekonať lenivosť svojich svalov. Človek musí zmeniť sám seba, aby mohol dúfať, že zmení svet, či aspoň svoj život. Ale meniť sám seba, to znamená aj prijať a akcepto-

vať historický proces, čiže akceptovať osobné dejiny ako súčasť dejín všeobecných. Znamená to bojovať proti tomu, kto je utláčateľ, kto je tyran, kto vykorisťuje, ale aj proti tomu, aby človek pasívne prijímal zlo. A ešte dodám, že človek nebojuje len proti niečomu, ale aj za niečo: za pravdu, za lásku, za porozumenie, za spravodlivosť.

V zbierke Horúčka ste použili výraz „materialistická extáza“. Ak sa nemýlim, je to trochu expresívne slovné spojenie, je to túžba nájsť v odcudzenom svete nedeliteľnú a nedotknuteľnú morálku. Je to okamih, keď vykoľajený hrdina zostupuje až k samým koreňom bytia a tam hľadá pravdu o svojej existencii. Napísali ste aj esej Materialistická extáza (L'Extase matérielle, 1967), kde ste vysvetlili nielen tento pojem, ale aj svoju koncepciu života. Nazdávam sa, že pre potreby nášho rozhovoru je dôležité, aby sme sa k tomuto pojmu vrátili.

Je dosť ťažké vysvetliť niekoľkými vetami celý tento komplex problémov, ktorý ste nadhodili. Materialistická extáza – tieto slová majú pre mňa význam už veľmi dávno. Unikol som náboženskej viere a hľadal som náhradu za tento mýtus. Pochopil som, že vo mne je ferment či akýsi podnetný a podnecujúci prvok inej viery, iného osvietenia a inej inšpirácie ako je náboženstvo. Čiže, veľmi zjednodušene povedané, je to viera v človeka a v jeho schopnosti. To je podstata materialistickej extázy: keď človek pochopí, že najväčší mýtus je on sám, že všetka sila je ukrytá v jeho bytí, že on sám dáva do pohybu v ňom utajenú energiu a že ľudský mozog a duševno predstavujú energiu nebývalej a nepreskúmanej hodnoty.

Často si dávate otázky, na ktoré sa nedá odpovedať, kráčate po cestách, ktoré nikam nevedú. Hľadáte úniky zo sveta dehumanizácie. Aj vaša Kniha únikov je históriou márných útekov človeka, ktorý uteká pred civilizáciou, pretvárkou, pred tradíciami, pred sebou – ale márne. Východisko však musí byť – kde?

Kniha únikov je pokusom zobraziť človeka, ktorý si v dnešnom svete márne hľadá pokojné miesto, pretože takého pokojného miesta niet. Človek uteká z jedného miesta zemegule na druhý, aby sa zbavil pút minulosti i prítomnosti, ale to naozaj nie je možné. Sme odsúdení na život s minulosťou i dneškom, nemôžeme sa vymaniť z obručí, ktorými nás opantala tradícia. Vy sa, pravda, pýtate, kde je východisko. To neviem, hoci nejaké východisko by malo byť. Možno je v budúcnosti, ale to nie je isté. Ja som sa však nepokúšal za každú cenu hľadať východisko. Myslím si, že dobre sformulovaná otázka je niekedy viac ako pokus o odpoveď.

Často sa vo svojich prózach vraciate k apokalyptickej vízii sveta. V románe Potopa hrdina skaze neunikne, no próza Vojna je v tomto ohľade optimistickým posolstvom. Mesto-svet je dejiskom desaťtisícročnej vojny a ľudia pociťujú vojnu ako nevyhnutnosť. Hrdinka románu Bea B. sa však vzbúri, je symbolom nádeje, je nádejou nového človeka, ktorého vedomie bude mať inú podobu. Z akých pohnútok a pocitov vznikol tento román? Prečo tak náliehavo pociťujete obavu z vojny?

Vojna je to, čo ma desí, vojna ma najviac znepokojuje, možno aj preto, že patríam ku generácii, ktorá sa narodila začiatkom druhej svetovej vojny. Moje prvé kontakty so svetom a detstvom boli kontakty s vojnou. Keď som rástol, dorastal, dospel, vždy a znovu sa hovorilo o vojne, o nejakej ďalšej a ďalšej vojne. Sotva sa skončila druhá svetová vojna, už tu boli boje o Suez, rozdelená Kórea, vojna o Alžírsko, o Vietnam. Neustále nejaké vojny, ktoré gniavia túto planétu ako hnisavé rany. A to je doteraz, do súčasnosti. Vnímam to ako vedomie kontinuálneho pokračovania násilia a zla. Nemohlo ma to obísť. Osobitne som pociťoval hlúpu koloniálnu vojnu s Alžírskom. Proti vojne vo Vietname sa zdvihla vlna hippies. O genocíde v Biafre som písal v próze Onistha. Stredný a Blízky východ je v permanentnom vojnovom stave. Irán, Irak, Afganistan, Kaukaz. Zdá sa, že to nemá konca. Kedy sa to skončí? Napriek rôznym dohodám

o odzbrojení nám nad hlavami visia atómové zbrane, hromadia sa bomby, ktoré by niekoľkokrát zničili zemeguľu. Násilie sa stupňuje, priekupníci so zbraňami majú čoraz lepší biznis. Pýtam sa, či sa to niekedy skončí. A keď sa to skončí, či to nebude apokalypsa. Nedivte sa, že ma to trápi. Zároveň však v sebe žijím nádej, že ľudský rozum raz tomu urobí koniec a všetkých tých bláznivých služobníkov extrémizmu, veľkokapitálu a autoritatívnych politikov zmetie do mora. Narodil som sa, ako som spomenul, počas vojny, a hoci to nebol najvhodnejší čas, predsa je to len dôkaz, že ľudia žijú a rodia sa aj v tých najhorších podmienkach, že život je napokon mocnejší ako smrť. Tak podobne som to chcel povedať aj v románe Vojna.

Román Obri je alegóriou, je obrazom manipulácie človeka v konzumnej spoločnosti. Je to obraz psychologickej agresie, straty humanity jednotlivca a sveta, ktorý plodí vojny. Ale človek v tejto knihe už nie je bezradný, búri sa a revoltuje.

Áno, je to alegória, ale vychádza zo súčasných pomerov. Pokúšal som sa povedať čosi o konzumnej spoločnosti, ktorá manipuluje človekom podľa svojich predstáv, ohlupuje ho reklamami a núti ho kupovať veci, ktoré nepotrebuje. Ľudia vytvorili istú štruktúru spoločnosti, a potom sa stali obeťou tejto štruktúry. Východisko je v zbúraní starého systému a vytvorenie nového systému na sociálne spravodlivej platforme. To je prvok revolty. Búriaci sa jedinec, búriaca sa spoločnosť nemá vždy jasnú predstavu, čo bude potom, keď sa starý systém zničí, revolucionári sú málokedy pripravení stavať, keďže vedia len rúcať. Už som však vravel, že človek meniť svet nemôže, môže však meniť sám seba, a potom spolu s inými, s kolektívom rovnako naladených ľudí, môže usmerňovať dejinné procesy.

Protipól západnej civilizácie, ktorý charakterizuje kult kapitálu, zničeného životného prostredia, planého intelektualizovania a zdeformovaných ľudských vzťahov, ste vytvorili v próze Hai. Opíšte

život indiánskeho kmeňa s jeho kultúrou, čistými vzťahmi, túžite splynúť s jeho životom. Nechajme teraz bokom, či je to reálne, dôležité sú však otázky: je to spôsob, ako riešiť rozpory v spoločnosti i v sebe samom? Nie je to únik? Môže sa civilizácia vrátiť tam, kde je indiánsky kmeň? To je idealizmus...

Neviem, či to nezjednodušujete. Nie som si istý, či možno nazvať idealizmom návrat k prvotnému a primitívnemu spôsobu života. Civilizačný proces so všetkými negatívnymi dôsledkami sa posunul tak ďaleko, že v mnohých prípadoch zdeformoval v ľuďoch všetko ľudské a premenil ich na nemysliace roboty. Keď volám po návrate k hodnotám, to nemôže byť idealizmus. Dlhodobu som žil medzi indiánmi v Paname, Mexiku a Guatemale, spoznal som ich zvyky, spôsob života, hodnoty a tradície, spoznal som mysticizmus indiánov z kmeňa Embera, ktorý žil v istej forme panteizmu. Iste, nemožno sa vrátiť tam, kde sa oheň kresal kameňom, ani tam, kde sa voda pila z dlaní. Pokrok sa zastaviť nedá, to akoby sa niekto pokúšal zastaviť čas. To je nezmysel. Ide mi o niečo iné. Chcem povedať iba to, že aj moderný človek sa musí, takrečeno, znovu namočiť do pôvodného prameňa svojej existencie, aby spoznal skutočný význam takých jednoduchých a krásnych slov, ako je sloboda, rovnosť, hĺbka reálna, zmysel pre skutočné umenie, poznanie seba samého, poznanie sveta a rytmu života.

Hovoríte o pojmoch sloboda, rovnosť, zmysel pre umenie, rytmus života... Vznesené slová. Ale čo tieto pojmy znamenajú, aká je ich skutočná hodnota?

Sloboda, rovnosť, umenie, rytmus života – nie sú pre mňa len pojmi, ale životnou realitou a životnými skúsenosťami. Vrátim sa k našej predošlej téme: môže či nemôže človek zmeniť svet, ak nezmení seba? Aj tieto pojmy totiž súvisia s vnútorným ustrojením človeka. Možno hovoriť o slobode, ak človek nie je slobodný najskôr sám v sebe? Môžeme hovoriť o kráse, keď je náš svet škaredý, môžeme hovoriť o slobode, keď je človek otrokom?

Možno sa k týmto otázkam vrátíme po rokoch. Mohli by sme o nich diskutovať celé hodiny. Rád by som však hovoril aj o niektorých problémoch čisto literárnych. Literárna kritika vás často a rada označuje za pokračovateľa tendencií nového románu. Aj keď máte isté spoločné znaky s predstaviteľmi tohto prúdu, som presvedčený, že ste najmä epik. Vaša próza nemá tú istú štruktúru, tú istú podstatu ako nový román...

Ak mám byť úprimný, vôbec nie som informovaný o otázkach literárnej teórie a je mi dosť jedno, kam ma kritika zaradila. Myslím si, že každý píše, čo cíti, pretože to tak má byť a nie inak. Na novom románe sa mi páči to, čo je pravdivé a nemôže byť povedané iným spôsobom. Obsah si našiel formu. Páči sa mi Cesta po Flámsku (La Route des Flandres) od Clauda Simona, alebo Planetárium Nathalie Sarrautovej, aj Robotník času (L'Emploi du temps) od Michela Butora. Rovnako sa mi páči Augustové svetlo Williama Faulknera či Manhattan transfer od Johna Dos Passosa. Inšpirovali ma básnici John Kaets a W. H. Auden, Lautremontov mysticismus, určite aj Henri Michaux a medzi prozaikmi J. D. Salinger a Ernest Hemingway. A pravdaže, Albert Camus a Antonin Artaud. Nevedel by som povedať prečo. Možno preto, že každý z týchto spisovateľov vyjadril svoju pravdu, svoju reč, svoj rytmus, svoj život. Ja sa najradšej vyjadrujem k súčasným problémom a k tomu, čo je dnešné, čím žijem. Román však musí hovoriť nielen k súčasnosti, ale aj k budúcnosti – ako kniha o Gilgamešovi, ako epické hrdinské spevy či príbehy amerických indiánskych lovcov.

Vašu tvorbu ovplyvnilo aj vaše detstvo, vaša najbližšia rodina – otec, matka, starý otec...

Môj otec pochádzal z Veľkej Británie, matka bola Francúzka, detstvo som striedavo prežil v Nigérii, v Anglicku, na Mauríciu, na juhu Francúzska. Osudy mojich blízkych mi poskytli zaujímavé témy. Rozprávač Alexis z románu Hľadač zlata je v štýlizovanej podobe môj deda Léon, próza Onitsha je inšpirovaná

mojím detstvom v Afrike, dedo Léon sa opäť zjavuje v próze Karanténa (La Quarantaine, 1995), o mojom otcovi píšem v románe Afričan a postava Ethel Brun v diele Kolotoč hladu (Ritornele de la faim) je podobou mojej matky. Život sám osebe poskytuje dosť námetov. Stačí, ak má spisovateľ otvorené oči a citlivé srdce. Napísal som aj akúsi štylizovanú autobiografiu v diele Revolúcie (Révolutions, 2003).

Tematický záber vašej tvorby je veľmi široký a pestrý, ale takmer v každom diele zaznieva téma životného prostredia a znečisťovania ovzdušia. Švédska akadémia vied vás za váš prínos do tejto oblasti ocenila s odôvodnením, že ide o „významného a angažovaného ekologického spisovateľa“. Životné prostredia ako vážnu tému riešite v dielach Terra Amatta, Kniha útekov, ale už aj v spomenutých prózach Uránia, Vojna, Obri a iných. Ako vnímate tento problém? Je vôbec riešiteľný?

Je to problém, ktorý nemôžete nevidieť, ktorý vás nemôže nechať ľahostajným, ak cítite aspoň akú-takú zodpovednosť za smerovanie ľudstva. Otázka znečisťovania životného prostredia nie je pritom ničím novým, nie je to problém, ktorý sa tu zjavil z večera do rána. Už od čias priemyselnej revolúcie sa začala meniť celosvetová mapa vzduchu, pôdy, morí, riek, potravinového reťazca. Vtedy to ľudia považovali za prirodzené, bagatelizovali zmeny, dokonca to považovali za nevyhnutnosť, bez ktorej by nebolo pokroku. Pravda je, že vtedy ešte zmeny neboli také výrazné, vzduch sa dal ešte dýchať, voda piť. Ľudia ešte nezačali s kľčováním pralesov, nevypúšťali plyny z tovární, ktoré zamorovali ovzdušie, atómové zbrane ešte nejestvovali. Až tridsiate roky 20. storočia a najmä druhá polovica tohto storočia bola akýmsi prelomom: začalo sa to, čomu hovoríme globálne otepľovanie. Priemyselné veľmoci – vrátane USA, Ruska, Indie, Japonska, dlho váhali, kým obmedzili plynové emisie, ktoré vytvárali skleníkový efekt. Naša planéta má veľkú regeneračnú schopnosť, ale nie je schopná nekonečnej reprodukcie, tým

skôr, že globálne znečisťovanie životného prostredia je čoraz agresívnejšie a nebezpečnejšie. Dopad nepretržitého ničenia planéty bude katastrofálny: už teraz to pociťujeme. Márne sú volania vedcov, aktivistov, umelcov, aj niektorých politikov, aby ľudstvo prijalo zásadné opatrenia, aby sa tieto šialené kroky k likvidácii zeme zastavili. Zdá sa, že stav je čoraz horší. Mňa to hlboko znepokojuje, až do takej miery, že pochybujem o zdravom rozume, ktorý nám príroda či Boh, nadelili.

Vo vašich prózach je viacero naliehavých otázok o osude človeka a ľudstva, až to človeka deprimuje. Neustále sa pýtate na zmysel existencie človeka, až ma to núti spýtať sa na zmysel literatúry a na to, ako ona môže veci meniť.

Zmysel literatúry? To je spev o človeku, to je jeho vzývanie, jeho ozdobovanie, je to reč, ktorou človek realizuje výzvy a odpovede. Je rovnako krásna ako farby kvetov, dokonalosť hmyzu, spev vtákov, zložitá stavba mušlí. Literatúra je poznanie, no zároveň aj rozčarovanie z poznania.

Čiže privilegium poznávať svet nám prináša rozčarovanie z toho, že nezistíme o svete nič nové: všetko tu už bolo. Poznanie nerobí človeka šťastnejším. Alebo: čím viac človek pozná, tým je bezradnejší?

Nemôžem prijať klišé, že všetko tu už bolo. Často sa používa a takmer vždy je nesprávne. Všetko tu ešte nebolo, svet sa predsa mení, vyvíja, prichádzajú nové výzvy a poznanie, výskum otvára ďalší priestor, o ktorom ľudstvo kedysi nič nevedelo. Aj ja by som mohol odpovedať Sokratovým „viem, že nič neviem“. Môžem tiež odpovedať – čím viac viem, tým viem menej. A podobne. Lenže tak ako je poznanie už od čias Adama utrpením, je aj našim jediným útočiskom. Práve poznanie nám ponúka možnosť, aby sme sa zmenili, aby sme sa stali sami sebou, aby sme našli pomoc v našej samote. To si myslím.

FREDERICK FORSYTH

Život je dobrodružstvo

Prvý veľký úspech priniesol Frederickovi Forsythovi (1938) román o atentáte na francúzskeho prezidenta Charla de Gaulla *Deň šakala* (*The Day of the Jackal*, 1971). Bolo by však nespravodlivé voči tomuto spisovateľovi keby sme si ho predstavili len ako autora jedného bestselleru. Forsyth napísal ďalšie nemenej úspešné romány ako napríklad *Prípady Biafra* (*The Biafra Story*, 1969), *Fascikel Odessa* (*The Odessa File*, 1972), *Žoldnieri* (*The Dogs of war*, 1974), *Diabolská alternatíva* (*The Devil's Alternative*, 1979), *Žiadne stopy* (*No Comebacks*, 1982), *Štvrtý protokol* (*The Fourth Protocol*, 1984), *Vyjednávač* (*The Negotiator*, 1989), *Božia päsť* (*The Fist of God*, 1994), *Ikona* (*Icon*, 1996), *Fantóm Manhattanu* (*The Phantom od Manhattan*, 1998), *Pomstiteľ* (*Avenger*, 2003), *Afganec* (*The Afghan*, 2006), *Kobra* (*The Cobra*, 2010), *Zoznam smrti* (*The Kill List*, 2012) a iné. *Novela Pastier* (*The Shepherd*, 1976) vyšla vo vyše 30-miliónovom náklade v dvadsiatich štyroch jazykoch sveta. Frederick Forsyth patrí medzi najúspešnejších svetových autorov, aj keď jeho tvorba si nekladie tie najnáročnejšie umelecké ciele. Ale v tom, čo píše, je nenapodobiteľný.

Frederick Forsyth mal búrlivý život. Ako mnohí iní spisovatelia aj on prešiel peripetiami života a to všetko sa odrazilo v jeho tvorbe. Bol pilotom, novinárom, poisťovacím agentom,

bol na tých miestach našej nepokojnej planéty, kde zúrili vojnové konflikty. Veľa videl a veľa zažil, aby mohol podať svedectvo o našej epoche. Žije vo veľkom vidieckom dome v Surrey so ženou Carol a dvomi synmi. Venuje sa výlučne literatúre.

• • •

Váš život, pán Forsyth, tak trochu pripomína vaše knihy; aj on je plný dobrodružstiev. Už len vaše životopisné údaje dokazujú, že ste nepokojná a dobrodružná povaha – ako hrdinovia vašich románov. Mali ste len šesťnásť rokov a škola vás prestala zaujímať, pretože ste sa chceli naučiť lietať, potom, keď ste mali sedemnásť rokov, ušli ste do Španielska, pretože ste sa chceli stať toreadorom... Stali ste sa najmladším pilotom britského kráľovského letectva a ako devätnásťročný ste sa rozhodli, že budete novinárom. Zdá sa mi, že práve v tomto období je čosi ako kľúč k pochopeniu vašej tvorby.

Nikdy v živote som si nemyslel, že v tom, čo robím, alebo čo by som chcel robiť, je niečo dobrodružné. Ako väčšina mojich rovesníkov aj ja som sa v čase dospievania dychtivo zaujímal o svet, ktorý ležal za bránami školy. Túto zvedavosť ešte zosilňovala skutočnosť, že som býval v internáte, kde vládol nemenný poriadok a ja som sa cítil obmedzený rôznymi predpismi a zákazmi. Ako chlapec som veľa čítal, knihy som priam hltal. Vtedy som sa dočítal o mnohých ľuďoch, javoch, udalostiach a miestach a želal som si všetko vidieť na vlastné oči. Jednou z kníh, ktoré na mňa mohutne zapôsobili, bola Hemingwayova kniha o býčích zápasoch Smrť popoludní. Okrem tejto knihy moju fantáziu podnecovali príbehy o hrdinských pilotoch z prvej a druhej svetovej vojny. Rozhodol som sa, že niektorú z týchto záležitostí musím stoj čo stoj uvidieť a niektorú z nich aj vyskúšať. Bolo mi jasné, že ak by som zostal v škole a študoval na univerzite, tak by som svoje plány nemohol uskutočniť. Okrem toho som sa – ako veľa mladých chlapcov – veľmi ponáhlal. Bol som presvedčený, že